

7. Roth J. Die Kapuzinergruft / J. Roth. – Köln : Kiepenhauer&Witsch, 1994. – 129 S.
8. Roth J. Radetzky marsch / J. Roth. – Köln : Kiepenhauer&Witsch, 1989. – 319 S.
9. Roth J. Zipper und sein Vater / J. Roth. – Köln : Kiepenhauer&Witsch, 1986. – 112 S.

Анотація. У статті розглянуто дистантне розташування конститuentів фразеологізмів як один із способів синтаксичних модифікацій. Простежено способи дистанціювання фразеологічних конститuentів номінативного характеру в художньому дискурсі. Проаналізовано їх експресивний та текстотвірний потенціал в авторському художньому мовленні. Визначено можливі впливи на конотативний складник фразеологічного значення та стилістичні ефекти, спричинені такою текстовою інтеграцією фразеологізму у контексті.

Ключові слова: фразеологічна модифікація, дистантне розташування, зображувальні засоби, конотація, експресивність.

Summary. The article is dedicated to the investigation of expressive and text-creative potential of a distant location of phraseological constituents (components) as one of the ways of syntactical modifications of phraseological units. On the base of the integral analysis of the text the ways of integration of phraseological units in the context are defined, speech influences on the coded phraseological meanings and in particular on its connotative aspect are distinguished, the role of the context in revealing implicit potential possibilities of phraseological units and also communicative-functional properties are studied.

An unusual word order creates additional text-creative and expressive possibilities, effects on expressiveness and perlocutiveness of speech directly and it is also caused to local organization of the text. And it is more essential when it concerns phraseological units as the fixed word order is appropriate to the German language and phraseological units possess a relative stability of formative and structure. The latter ones create premises for a distant location of phraseological constituents.

The ways of a distant location of phraseological constituents of nominative character in the author fiction speech on a rich illustrative material from the novels of Joseph Roth, a well-known writer of the first half of the XXs century are investigated. Influences on a generalized phraseological meaning and on its connotative constituent in particular and stylistic effects caused by the given text integration of a phraseological unit are considered.

Key words: a phraseological modification, a distant location, a constituent, expressive ways, connotation, expressiveness.

Отримано: 22.01.2018 р.

УДК 811.161.2.83

Н. В. Третяк

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УСНО-РОЗМОВНОЇ МОВИ В ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Усно-розмовна лексика започаткувалась з виникненням мови і в ній вона розвивалася на початкових своїх етапах. Для української мови розмовна лексика є особливо важливою, бо в різні і часто несприятливі для розвитку літературної мови часи через політичні утиски українського народу, через офіційне невизнання його мови, через надмірні впливи іншомовної лексики саме розмовна мова зберігала і передавала нащадкам моральні засади й етнічні риси українства. Усно-розмовна мова виконувала роль живильного джерела для літературної мови та її стилів.

Розмовна лексика інтенсивніше, ніж граматичні розмовні форми, проникає в інші стилі, зберігаючи за собою стилістичне забарвлення розмовності. О.Б. Сиротініна вважає, що основною лексичною особливістю розмовної лексики є її здатність широко використовувати будь-яке слово літературної мови [8, 74].

Дехто з мовознавців приписує розмовній мові стилістично знижений характер. Однак дослідження останніх років доводять, що для розмовного мовлення характерна загальноповивана нейтральна лексика. Лексичний склад усно-розмовної мови вирізняється стилістичною строкатістю і експресивністю.

Розмовна лексика активно проникає в газетно-публіцистичний стиль, «який з самого початку формується як певний конгломерат розмовного, художнього і наукового стилів» [2, 24]. В останні роки саме експресивна функція в мові української періодики значно посилилася, пере-

дусім за рахунок широкого вживання розмовної лексики, яка позначає найрізноманітніші сфери життєдіяльності суспільства. У системі засобів вираження експресії газетно-публіцистичного стилю чимала роль належить саме елементам розмовної мови, «серед яких виділяється значна кількість експресем – мовних одиниць, здатних створювати виразність» [2, 42]. Експресивна лексика досить широко представлена в усно-розмовній мові, тому й не дивно що вона стала одним із досить дійових засобів газетних текстів. «Схвалюючи тенденцію, що намітилася, – широко використовувати елементи розмовного мовлення в газетній мові, – зазначає В.Г. Костомаров, – лінгвісти повинні глибше досліджувати процеси, які відбуваються нині в практиці роботи преси, оцінювати їх і допомагати журналістам свідомо ними керувати. Добрим і прогресивним є те, що пов'язується із специфікою газетних жанрів: не просто переноситься з розмовного мовлення, а органічно переробляється відповідно з потребами газети» [4, 54]. Розмовна лексика, надаючи мові невимушеності, є елементами, що служать засобом стилізації і таким чином зближує писемне мовлення з усним спілкуванням.

Лексика розмовного мовлення суттєво відрізняється від літературного перш за все специфікою семантичного конструювання висловлень, які не можуть мати місця в кодифікованому літературному мовленні (КЛМ), а саме: інверсія, розрив конфігурації мовлення, порушення послідовності, можливість включати слова, вирази, скорочення, які не допустимі в КЛМ, однак мають велике експресивне забарвлення.

Аналогічна характеристика розмовної мови дається в працях, присвячених вивченню стилістичної системи сучасної української літературної мови. На думку О.Д. Пономаріва, до розмовної лексики належать слова, які вживаються в усному невимушеному спілкуванні. Вони не можуть використовуватися у діловому і науковому стилях, включаючи й усні жанри, такі як лекція, доповідь, виступ. А в художньому й публіцистичному жанрах ця лексика створює колорит розмовного мовлення [7, 45]. А.П. Коваль також вважає, що за своїми стилістично-смысловими якостями розмовна лексика не виходить за межі літературної мови, вживається в писемній та усній її формах, насамперед у художньому і публіцистичному стилях, де створює колорит невимушеності, простоти і деякої експресії [1, 32].

На думку Л.А. Коробчинської, розмовна лексика об'єднує слова, що входять до складу літературної мови, не порушуючи її норм. Дослідниця вважає, що потрібно виділяти: а) розмовну лексику, що становить складовий елемент літературної мови, а саме її усної форми; б) просторічну, що стоїть на межі літературної мови, окремими елементами проникаючи в неї, іншими залишаючись далеко поза її межами [3, 35].

М.І. Навальна, аналізуючи розмежування понять літературної та позалітературної розмовної мови, констатує: в українському мовознавстві науковці не мають чіткої позиції щодо трактування просторічної лексики, адже одні уникають поняття «просторіччя», зараховуючи лексику такого типу до розмовної, позначаючи її відповідно ремарками «вульгарне», «фамільярне», «розмовно-знижене» тощо. Інші визнають наявність просторіччя в українській мові. На думку М.І. Навальної, просторічну лексику не слід виділяти в окрему групу, адже вона є розмовною нелітературною лексикою. «Розмовну нормативну лексику розглядаємо в межах літературної мови, а до нелітературних розмовних лексем зараховуємо такі субстандартні одиниці, як суржик та жаргонізми» [5, 131].

У силу різних причин у засобах масової інформації швидше ніж будь-де знаходять письмове відображення ті зміни, які відбуваються в усно-розмовному мовленні. Ця обставина спонукає дослідників, які прагнуть вивчити процеси, характерні для сучасної мови, звертатися до газетних матеріалів. Окремі явища в галузі слововживання, фразеології, синтаксису, представлені газетним матеріалом, знаходять своє місце у лінгвістичних дослідженнях. Полеміка відносно газетно-публіцистичного стилю і визначення його статусу опирається на такі основні функції, як спілкування, повідомлення і вплив у комунікативному акті.

З цього питання існують різні точки зору. Зокрема російський вчений В.Г. Костомаров намагається довести, що мова масової комунікації становить особливий тип функціонально-стильових єдностей [4, 12]. Для такого розуміння статусу мови мас-медіа є певні підстави.

З точки зору функціонально-стильової диференціації мови газети, безумовно, притаманний особливий тип літературної мови. У газеті реалізуються особливе, при цьому абсолютно виправдане ставлення сторін мовного спілкування – відправником тут виступає колективний автор, а адресатом – масовий читач. Тематика газетних текстів обумовлена актуальністю повідомлюваної інформації. Тому сьогодні можна говорити про існування особливого функціонального стилю – газетно-інформаційного.

Конструктивним принципом газетно-публіцистичного стилю як основної форми реалізації загальноживаного мовлення є поєднання різних лексичних елементів. Розмовні мовні засоби є джерелом для побудови газетно-публіцистичного комунікативного каналу. «Розмовний еле-

мент, – зауважує В. Г. Костомаров, – настільки виразний сам по собі, що відображає весь текст, побудований із стандартів» [4, 34].

Основним призначенням розмовної лексики в публіцистичних текстах є поживлення викладу, створення колориту розмовності, простоти і експресивності. Однак, здатність газети не гребувати будь-яким словом гостро ставить проблему культурно-мовленнєвої правильності, зокрема, проблему нормативної оцінки використання розмовної лексики в газетно-публіцистичному дискурсі.

Розмовна лексика для газети добирається з метою відображення функціональної специфіки газетно-публіцистичного стилю, заради актуальних для газети особливостей привабити читача невимушеністю викладу, колоритністю, зробити його своїм співрозмовником. Розмовний лексичний потенціал газетно-публіцистичних текстів визначається перш за все стилістичними якостями розмовних слів – рівнем їх зниженості, емоційності, експресивності, образності, новизни, необхідності. Кожна з названих стилістичних якостей розмовних слів різною мірою актуальна для газети.

Розмовний лексичний потенціал газетно-публіцистичного матеріалу визначається семантичною співвіднесеністю розмовних слів. Розмовна лексика переважно включає побутові (загальноживані) поняття і тому актуальні для газетних текстів, оскільки газета розрахована на масового читача. І чим більше в ній буде представлено різних тематичних груп розмовної лексики, тим більш газета буде наближеною до читача. Наприклад, для газетно-публіцистичного дискурсу особливу цінність представляють розмовні найменування осіб, оскільки головним об'єктом відображення в газеті є людина в усіх її суспільно-побутових проявах: *Ніч з вівторка на середу була така ж неспокійна. Маніяк, або, як уже його встигли назвати, «братковецький палій» знову з'явився у селі і підпалив надвірні споруди Богдана Веретьяка; І зараз головне завдання українських політиків та дипломатів полягає в тому, щоб не допустити, аби проблеми «маленького українця» на заробітках у ЄС потіснили амбітніші й нахабніші представники Балкан та арабського Середземномор'я: Олександр Омельченко не завжди прислуховується до порад «старших товаришів», досить часто має власну думку, яка докорінно різниться від думки «ЦК» (пардон, – адміністрації Президента). «Грачі», тобто «самопальні» таксисти, полюбляють відстоюватись в очікуванні клієнтів, блокуючи тролейбусні зупинки; Пан Лукашук, заткнув за пояс экс-першого віце-прем'єр-міністра України А.Голубченка. Між іншим, блок «За єдину Україну», у команді якого грав «голубчик», порушив конвенцію: за попередньою домовленістю, «заєдисти» поступалися 188-им хмельницьким виборчим округом есдекам.; Власне, тут два центри: а) бізнесова озимина, що зійшла під опікою Михайла Костянтиновича, і б) конкуренти озимих, що мріють їх викосити. У пошуках кандидатур «аки» можуть попрацювати союзниками пана Віннікова, «беки» кинуться шукати альтернативу.*

Вживання лайливих слів зі зневажливою конотацією в назвах – характеристика людей спостерігаємо в мові української преси початку ХХІ століття. Зокрема, в газетних публікаціях про вибори, де подана характеристика учасників передвиборних перегонів. Наприклад, слово **вискокочка** має значення: «зневажл. 1. Людина, яка будь-що намагається показати себе, звернути на себе увагу. 2. Людина, яка посіла певне суспільне становище або посаду швидко й незаслужено, не маючи відповідних здібностей, якостей і т. ін.» [9, I, с. 487]: *«Якою буде подальша політична роль Ляшка? – Йому треба пройти шлях від популістського вискокочки до серйозного політика, щоб його сприймали як самостійну фігуру, а не як проект якогось олігарха» («Газета по-українськи», 07.11.2014).* У сучасних українських ЗМІ часто зустрічається явище пейоративних найменувань депутатів та чиновників, зокрема, лексема **падло**: «перен., лайл. Підла, негідна людина» [9, VI, с. 13]: *«Йди з обласної ради, по-хорошому тобі говорю, падло! – кричать біля Хмельницької обласної ради жителі с. Лісові Гринівці депутату Петрові Тарасюку» («Газета по-українськи», 09.12.2014).* Слово **падло** передає не лише негативне ставлення людей до політика, а й наближує їхню мову до усно-розмовної, щоб передати правдивість написаного.

У вітчизняній пресі з'явилося чимало матеріалів, в яких автори засуджують війну, яка триває на Сході України. Ворогів, котрі воюють проти України називають зневажливим словом **бандюгани**. У Словнику витлумачується лише слово **бандюга**: «зневажл. бандит» [9, I, с. 100]. Однак, слово **бандюган** має більш зневажливе значення: *«Для нього [Путіна] найвигідніший результат був би – надання Донбасу спеціального статусу у складі федерації. Щоб усі його бандюгани, як от «глава» ДНР Захарченко, були легалізовані українською владою» («Україна», 22.01.2015); Хто на цьому заробляє? Покидьки. Бандюки якісь, контрабандисти або просто мудаки» («Українське слово», 4.11.2014).*

Розмовні дієслова зі значенням «говорити» здебільшого негативно характеризують політичних та державних діячів, партійних лідерів, депутатів рад тощо. Наприклад, **белькотіти** – нерозбірливо, безладно щось говорити; **бовкати** – говорити, не обдумавши, навмання; **говорити те, чого**

не слід; ерепенитися – наполягати на чому-небудь, не бажати погоджуватися з чимось, сердито упиратися, пручатися; патякати – вести довгу безмістовну непослідовну розмову; гримати – дуже голосно говорити з ким-небудь підвищеним тоном; рякати – голосно кричати; теревенити – говорити дурниці, нісенітниці; говорити що-небудь незначне, несерйозне, пусте. Наприклад: «На претензії виборців сільський депутат белькотів щось про акти на землю, про затримку виготовлення документів» (Сільські вісті. – 2006. – 24 січ.); «Головний міліціонер часом таке бовкає, що всі дивуються» (Газета по-українськи. – 2006. – 4 лют.); «Якби нардепи не ерепенилися час від часу, то парламент зміг би працювати ефективніше» (Сільські вісті. – 2005. – 11 жовт.); «Депутати ради часто забувають про етику, сказати на весь зал колезі «Не патякай!» – очевидне» (Оберіг. – 2005. – 25 лют.); «Чиновник гримав на підлеглу так, що чути було на другому кінці коридора» (Гриф – 2006. – 11 квіт.); «Замість того, щоб казати про реальні справи, представники влади теревеняють...» (Газета по-київськи. – 2005. – 5 трав.). Закрийте нарешті свій лайномет (Яворівський до Олени Бондаренко від партії Регіонів).

Таким чином, автори газетного матеріалу звертаються до експресивних засобів розмовної мови, за допомогою яких забезпечується фігуральність, виразність і навіть певна стислість тексту. На функціональність усно-розмовної мови в газетно-публіцистичному дискурсі впливає власнелінгвальний фактор її семантичної структури, актуалізовані елементи якої здатні задовольнити прагматичні потреби комунікації та екстралінгвальний фактор незатертості і новизни.

Список використаних джерел

1. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / В. Г. Бондалетов. – Київ : Вид. Київ. ун-ту, 1978. – С. 105.
2. Колесник Г. М. Усно-розмовне мовлення на шпальтах газети / Г. М. Колесник // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – Київ : Наук. думка, 1982. – С. 136.
3. Коробчинська Л. А. Розмовна і просторічна лексика української мови та її ремаркування в словниках / Л. А. Коробчинська // Лексикографічний бюлетень. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. – Випуск ІХ. – С. 53.
4. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики / В. Г. Костомаров. – Москва : Моск. ун-т, 1971. – С. 66.
5. Навальна М. І. Динаміка лексику української періодики початку ХХІ ст. : монографія / М. І. Навальна. – Київ, Ін-т української мови : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
6. Панченко Т. Стилістично знижена лексика в мові української преси початку ХХІ ст. / Т. Панченко // Лінгвостилістичні студії : наук. журн. / [редкол. : С. К. Богдан (голов. ред.) та ін.]. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 4. – С. 165–173.
7. Пономарів А. Д. Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі / А. Д. Пономарів // Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. – Київ : Наук. думка, 1990. – С. 172.
8. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенности / О. Б. Сиротинина. – Москва : Знание, 1974. – 260 с.
9. Словник української мови : в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда / Інститут мовознавства АН УРСР. – Київ : Наук. думка, 1970 – 1980 рр.
10. Сучасна українська мова: Довідник / за ред. О. Д. Пономаріва. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ : Либідь, 1996. – 320 с.

Анотація. У статті описано характерні ознаки та мовні засоби публіцистичного стилю; розкрито напрями та функції газетного тексту, шляхи проникнення розмовної лексики в газетно-публіцистичний дискурс; подано приклади розмовної мови в газетах; зроблено висновки щодо використання авторами газетного матеріалу експресивних засобів розмовної мови.

Ключові слова: публіцистичний стиль, усно-розмовна лексика, дискурс, комунікація, мова, лексика.

Summary. The article describes typical characteristics and linguistic tools of journalistic style. It reveals the directions and functions of newspaper style, the ways of penetration of common vocabulary into the newspaper-journalistic discourse. It also gives the examples of common vocabulary in the newspapers and concludes the usage of expressive tools of colloquial language by the authors of newspapers.

Colloquial vocabulary penetrates into other styles more intensively than grammatical colloquial forms; meanwhile, it keeps the stylistic coloration of the vernacular.

Some linguists attribute stylistically reduced character to the colloquial language. However, the last researches prove that vernacular neutral vocabulary is typical for common speech. A lexical composition of common verbal language differentiates by its stylistic diversity and expressiveness.

The vocabulary of common language differs from literary one by the specific of semantic construction of the saying that cannot exist in codified literary language (CLL) which are an inversion; linguistic configuration gap; violation of the sequence; the opportunity to include the words, sayings, abbreviations that cannot be used in CLL. Nonetheless, they have an essential expressive coloring.

Therefore, the authors of newspapers use the expressive tools of colloquial language that can provide the figurativeness, emphasis, and some brevity of the text. The functionality of the common verbal language in the newspaper-journalistic discourse is influenced by the linguistic factor of its semantic structure which actualized elements are able to satisfy the pragmatic factors of novelty and indistinctness.

Key words: *journalistic style, verbal colloquial language, discourse, communication, language, vocabulary.*

Отримано: 25.01.2018 р.

УДК 811.161.2'373.611:001.4:792.8

І. А. Федькова, Н. Б. Ладиняк

СУФІКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Українське термінознавство має низку досліджень, у яких висвітлено проблеми термінотворення. Багато праць видатних мовознавців (В. Горпинича, І. Ковалика, М. Плющ, Н. Клименко, Л. Полюги та ін.) присвячено дослідженням проблем словотвору. В українському термінознавстві словотвір окремих терміносистем досліджували О. Литвин, І. Кочан, З. Куньч, І. Проник, Л. Козак, Г. Наконечна та ін. Проте хореографічна терміносистема не була предметом окремого дослідження. Актуальність розвідки полягає в тому, щоб з'ясувати загальні й специфічні закономірності творення хореографічної термінології, що дозволить спрогнозувати тенденції її подальшого розвитку, впорядкування та внормування.

Мета статті – проаналізувати суфіксальний спосіб творення української хореографічної термінології, визначити специфіку дериватологічних процесів цієї терміносистеми.

Словотвір є одним із головних джерел поповнення лексичного складу мови. «Словотвірний аспект стосується сфери мовної діяльності людини, спрямованої на забезпечення процесів номінації, створення мотивованих однослівних знаків мови. Завдяки словотворенню словниковий склад мови залишається відкритою динамічною системою» [6, 20]. Значна кількість слів української мови утворена морфологічним способом. У цьому процесі чільне місце посідає афіксація, тобто деривація за допомогою афіксальних морфем: префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів одночасно, постфіксів, флексій [5, 167]. На думку І. Ковалика, цей спосіб словотворення є найпоширенішим і найпродуктивнішим в українській та інших слов'янських мовах, він «полягає у з'єднуванні афіксальних морфем з кореневою частиною слова в одне слово за певними тенденціями, що існують у мові на різних етапах її розвитку» [4, 19].

Творення термінів відбувається за рахунок внутрішніх ресурсів мови від термінів, які усталилися, або від загальноновживаних одиниць літературної мови. При цьому суфікси, які виявляються через ті чи ті обставини найзручнішими для побудови нових термінів, запозичуються, як правило, з загального дериваційного фонду.

Однією з вимог до терміна (диференційних ознак) є номінативність, тобто здатність номінувати наукові поняття, які належать до різних логічних, а також логіко-граматичних категорій. У хореографічній термінології виділяємо терміни-іменники (*танцівник, балетки*), терміни-дієслова (*вальсувати, брейкувати*), терміни-прикметники (*фокстротний, румбовий*), які можуть бути як похідними, так і непохідними утвореннями. За допомогою способів словотвору та засобів морфеміки творяться номінативні одиниці різних онемасіологічних категорій (предметності, процесуальності та атрибутивності), які, своєю чергою, належать до певних частин мови.

Хореографічні терміни утворені способами словотворення, які властиві саме українській мові. До складу власне української термінологічної лексики зараховуємо слова, утворені за допомогою українських афіксів від запозичених твірних основ. Наприклад, терміни *балет* (італ.), *вальс* (нім.), *канкан* (фр.), *румба* (ісп.), *фокстрот* (англ.) – запозичені із зазначених мов, але похідні від них терміни *балетний, вальсовий, канкановий, румбовий, фокстротний* та багато інших є власне українськими.

Суфіксальний спосіб словотворення (додавання до твірної основи суфікса) є одним із найпродуктивніших у творенні хореографічної лексики. Суфікси, приєднуючись до різних основ,